

K PROBLEMATICE PROFESNÍ ORIENTACE ŽÁKA ZŠ

ON PROBLEMS OF PROFESSIONAL ORIENTATION OF PUPIL AT PRIMARY SCHOOL

Bronislava Štěpánková

Abstrakt: Volba profesní orientace je jedním z nejzávažnějších kroků v lidském životě. Je to rozhodnutí, které zásadním způsobem ovlivňuje jednotlivé lidské životy a ve svém důsledku i život společnosti jako celku. Aspekty, které souvisejí s volbou další vzdělávací dráhy, shrnujeme pod pojem potenciál světa práce a potenciál jednotlivce. Výsledky dotazníkového šetření u 208 respondentů – žáků devátých ročníků základní školy, týkající se pomoci školy při výběru dalšího vzdělávání a profesní orientace je zmíněno v tomto článku.

Klíčová slova: profesní orientace, žák, potenciál světa práce, potenciál jednotlivce, výzkumné šetření.

Abstract: The choice of professional orientation is one of the most serious steps in human life. It is a decision that affects particular human lives and consequently all society in fundamental manner. We summarize the aspects which connect with choice of further education as concept of potential of work world and individual potential. The results of the questionnaire investigation of 208 respondents-pupils of ninth year of primary school concerning assistance of school with the choice of their further education is given in the paper.

Key words: professional orientation, pupil, potential of work world, individual potential, experimental investigation

1 ÚVOD

Rozhodování žáků o volbě další vzdělávací dráhy na konci základní školy představuje důležitou etapu v celoživotním procesu profesní orientace. Z profesní role vyplývá budoucí sociální pozice, společenská prestiž a životní styl, který je obvykle spojený s preferencí určitých hodnot, zájmů a směřování jedince (Vágnerová, 2001, s. 679). Tato volba se považuje za jeden z nejzávažnějších kroků v lidském životě. Je to rozhodnutí, které zásadním způsobem ovlivňuje jednotlivé lidské životy a ve svém důsledku i život společnosti jako celku. Tuto skutečnost si uvědomuje celý západní svět, a proto také pomoc mladým lidem při volbě jejich profesní orientace patří, zejména v zemích Evropské unie, mezi prvořadé úkoly státu. Zaměřují se na ni nejen programy jednotlivých zemí, ale i programy Evropské unie (Strádal, J., Nouzová, Z. 1995, s. 1).

2 PROFESNÍ ORIENTACE

2.1 Volba profesní orientace

Volbou profesní orientace žáka můžeme rozumět určitý proces, v němž jedinec zvažuje na základě různých kritérií další postup ve své profesionální kariéře a na jehož konci dospívá k rozhodnutí (Strádal, J., Nouzová, Z. 1995, s. 2). První volba profesní orientace je uskutečňována v době fyzického a psychického dospívání (obvykle ve věku 14-15 let), pro které je charakteristická nízká úroveň schopnosti sebehodnotit se. Pro mladistvé je velice těžké vyznat se v sobě samých a zároveň zvážit a pochopit všechny objektivní determinanty této volby (Hřebíček, L. 1987, s. 44).

2.2 Základní princip volby profesní orientace

Volba profesní orientace je jedním z nejdůležitějších úkolů, před kterým stojí dospívající. Žáci před touto volbou musí zvážit celou řadu vnějších a vnitřních aspektů.

Vnější aspekty této volby jsou dány na jedinci nezávislými podmínkami, ve kterých se nachází. Kromě sociálních, kulturních a společenských podmínek se jedná především o situaci na trhu práce a o dostupné vzdělávací příležitosti. Tyto vnější aspekty jsou nazývány jako „potenciál světa práce“. Ten lze popsat informacemi charakterizujícími:

Obsah práce (pracovní činnosti, pracovní prostředky, pracovní prostředí).

Možnosti a podmínky uplatnění (poptávka na trhu práce, mzda, pracovní doba, pracovní kolektiv, možnosti kariéry, možnosti podnikat, možnosti odborného růstu, společenská prestiž apod.).

Vzdělávací nabídka (obsah vzdělávacích programů, profil jejich absolventa, výstupní certifikáty, podmínky přijetí ke studiu, forma, délka a cena studia, údaje o vzdělávací instituci apod.).

Vnitřními aspekty této volby jsou myšleny vlastnosti, dovednosti a znalosti daného jedince. Jsou dány kulturním, společenským a sociálním chápáním své role ve společnosti, svým psychickým a fyzickým vybavením, věkem, ale i regionální situací na trhu práce a ochotou k mobilitě za pracovní nabídkou. Komplex těchto vnitřních aspektů je nazýván jako „potenciál jednotlivce“. Tento potenciál lze charakterizovat specifickými rysy osobnosti, k nimž v průběhu pracovního života přibývá kvalifikační potenciál. Za specifické rysy osobnosti jsou považovány především:

- Zájmy (např. o přírodu, počítače apod.).
- Schopnosti a dovednosti (zručnost, rychlost úsudku, schopnost jednat s lidmi apod.).
- Morálně volní vlastnosti a preference (motivace, psychická odolnost, důslednost, konfliktní povaha apod.).
- Tělesné předpoklady (fyzická síla, vytrvalost, obratnost apod.).
- Zdravotní stav (alergie, vady zraku, různá onemocnění apod.).
- Demografické znaky (věk, pohlaví, etnikum).
- Kvalifikační potenciálem je především:
- Stupeň a obor dosaženého vzdělání, absolvované kurzy a zkoušky.

- Praktické dovednosti, dosavadní praxe, odborné dovednosti získané v praxi.
- Jazykové znalosti.
- Jiné speciální znalosti a dovednosti (řidičský průkaz, ovládání určitého softwaru, obsluha určitých strojů apod.).

Při volbě profesní orientace jde o porovnání těchto dvou potenciálů- „potenciálu světa práce“ a „potenciálu jednotlivce“, o hledání co největšího počtu společných prvků a o nalezení optimálního souladu. Vzhledem k nesmírné složitosti obou srovnávaných potenciálů, je nutné, aby se nejednalo o jednorázový akt, ale o proces, v němž se jedinec s oběma potenciály postupně seznamuje, jsou mu představovány postupně ve stále konkrétnější formě, stává se pro rozhodování postupně stále více kompetentní, tak aby konečné rozhodnutí provedl – byť na základě poradenské pomoci – s plnou zodpovědností on sám (Strádal, J. 2003).

2.3 Vlivy působící na volbu profesní orientace

Posuzování souladu charakteristických znaků práce s charakteristickými zvláštnostmi člověka je ideální způsob volby profesní orientace. Ve skutečnosti ale na rozhodování každého žáka působí řada různých vlivů. Jsou to např.:

- Přání rodičů (chci mít syna právníkem).
- Příklady kamarádů (Honza dělá barmana v hotelu a je v balíku).
- Mediální vzory (chci být zpěvačkou jako X.Y.).

S těmito vlivy souvisejí také další kritéria, která vstupují do rozhodovacího procesu, a sice určité celkové orientace mladého člověka (např. zda chce dosáhnout vysokoškolského vzdělání nebo jestli dává přednost profesní dráze vyučeného pracovníka, jestli v jeho představách dominuje úspěch v práci, kterému je ochotný obětovat volný čas, nebo jestli by rád dělal práci, která by mu umožňovala nerušeně se věnovat rodině, jestli jsou pro něj prioritní vydělané peníze nebo jestli je připraven žít skromným životem, jestli mu záleží na tom, aby ho druzí obdivovali, nebo jestli se raději stahuje do ústraní).

Někteří mladí lidé si kladou nerealistické cíle vyplývající z toho, že mnohdy nejsou sami schopni odhadnout, na co mají – mohou se tak podcenit, nebo přecenit.

Prvotní volba povolání, tedy volba středoškolského vzdělávání, má v celém procesu profesní orientace zvlášť důležitý význam (Šlímová, J., 2008). Poskytuje ze všech voleb nejvíce možností a navíc profesní orientaci již určitým způsobem směřuje. Každá další volba je v podstatě touto volbou usměrněna a omezena. Aby byli žáci tohoto rozhodnutí schopni, musí dosáhnout určitého stupně sebepoznání, naučit se plánovat, řešit problémy a vyrovnávat se s nimi, orientovat se v informacích důležitých pro volbu povolání a být schopni s těmito informacemi pracovat. Žák tuto volbu provádí v období, kdy pro ni není ještě dost zralý, a potřebuje tedy v tomto závažném rozhodování pomoci (Strádal, J., Nouzová, Z., 2005, s. 2).

3 KARIÉROVÉ PORADENSTVÍ

Otázkám profesní orientace a kariérového poradenství se v naší republice věnují dva vedle sebe působící resorty a to Ministerstvo práce a sociálních věcí a Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.

Poradenský subsystém v rámci resortu práce je významným nástrojem státní politiky zaměstnanosti. Zabývá se zejména řešením otázek souvisejících s optimální volbou povolání a s přípravou na něj, problematikou změny povolání, změny kvalifikace a s celou řadou problémů a otázek souvisejících se ztrátou a znovuzískáním zaměstnání.

Školský poradenský subsystém je zaměřen především na poradenskou činnost žákům a studentům, případně jejich rodičům. Pomáhá jim při řešení běžných výchovných problémů a dalších situací, se kterými se děti a mládež potýkají v průběhu studia, při úvahách o změně či výběru dalšího vzdělávání i při profesní orientaci a pro jejich přípravu ke vstupu na trh práce.

4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

V posledních letech, z hlediska kariérového poradenství, dochází k mnoha proměnám. Jedná se zejména o nárůst služeb zaměřených na tuto problematiku. Z tohoto důvodu se nám jeví, že výzkumné šetření týkající se volby dalšího studia a faktorů, které ji ovlivňují, je velmi žádoucí a užitečné.

Naším úkolem bylo zjistit, jakým způsobem se žáci rozhodují o volbě dalšího vzdělávání a na základě tohoto rozhodování jim nabídnout adekvátní poradenskou pomoc, kterou opravdu využijí. Zvolili jsme metodu dotazníkového šetření. Navržený dotazník byl předložen 30 respondentům v předvýzkumu. Následně byl upraven. a v upravené podobě byl předložen 231 žákům devátých tříd. Po vyřazení neúplně nebo chybně vyplněných dotazníků jsme pracovali se vzorkem 208 respondentů, kde byli v 50% zastoupeny dívky a v 50% chlapci. Dotazník obsahoval 22 položek s uzavřenou možností odpovědi, jedna položka byla otevřená. Ověřovalo se několik hypotéz. V tomto článku bychom se zmínili o třech hypotézách. V jedné jsme předpokládali, že škola pomohla více než jedné polovině respondentů s výběrem dalšího vzdělávání a profesní orientace (H₁). Ve druhé jsme předpokládali, že rozhovor s učitelem či s výchovným poradcem pomohl více než jedné polovině respondentů s výběrem dalšího vzdělávání (H₂). Další obor vzdělávání si více než jedna polovina respondentů vybírá podle toho, že svou náročností odpovídá jejich prospěchu (H₃). Hypotézy byly ověřovány pomocí testu chí-kvadrát pro kontingenční tabulku na hladině významnosti 0,05. Dospěli jsme k těmto závěrům: platnost prvních dvou hypotéz se potvrdila. Škola hraje nezanedbatelnou úlohu v procesu rozhodování o volbě dalšího studia u žáků základních škol. Z 208 respondentů pomohla škola s výběrem dalšího vzdělávání 147 respondentům, tj. 71% respondentů. Rovněž hypotéza, kde jsme předpokládali, že více jak jedné polovině žáků pomohl rozhovor s učitelem či výchovným poradcem s výběrem dalšího povolání se potvrdila. Rozhovor patří skutečně k nejpoužívanějším a neúčinnějším metodám v kariérovém poradenství na základních školách. Hypotézu, že si žáci další obor svého vzdělávání vybírají podle toho, že svou náročností odpovídá jejich prospěchu ve škole, nemůžeme přijmout. Pouze 78 z 208 (37,5 %) respondentů si vybírá další obor svého studia z tohoto důvodu.

5 ZÁVĚR

Problematika profesní orientace a zaměření dalšího studia je velmi obsáhlá a vždy je nutné si uvědomit, že neexistuje jediné správné řešení a jediná správná cesta k té nevhodnější volbě povolání. Proto je důležité jí věnovat náležitou pozornost a pečlivost a využít všech prostředků, které napomohou vyřešit tuto nelehkou otázku.

LITERATURA

HLAĎO, P. *Volba povolání žáků základních škol v kontextu rodiny: teoretická východiska a projekt disertační práce*, c2007. Dostupné na WWW: <http://vzdelavani.unas.cz/spec.pdf>

HŘEBÍČEK, L. *Výchova a profesionální orientace*. 1. vyd. Praha: SPN, 1987. 75 s.

PAVLOVIČOVÁ, E. *Kariérové poradenství a metody pedagogické diagnostiky používané k volbě profesní orientace žáků základních škol*. Diplomová práce. Pdf UP v Olomouci, 2008.

STRÁDAL, J. *Metodika pro výchovné poradce* (online), c 2003. Dostupné na WWW: www.startnatrhprace.cz/vyuka/infozdroj/metodika.doc.

STRÁDAL, J., NOUZOVÁ, Z. *Příprava žáků pro profesní orientaci: Metodická příručka pro učitele základních škol*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. 39 s. ISBN 80-85850-20-6.

ŠLÍMOVÁ, J. *Postoje ke studiu studentů gymnázia a SZŠ*. In *XVI. Mezinárodní kolokvium o řízení vzdělávacího procesu*. 1. vyd. Brno: FE UO, 2008, elektronická verze na CD-ROMU. ISBN 978-80-7231-511-6.

VÁGNEROVÁ, M. *Poradenství pro volbu povolání*. In SVOBODA, M. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. s. 679-694. ISBN 80-7178-545-8.

Kontakt

PaedDr. Bronislava Štěpánková, Ph.D., Ústav pedagogiky a sociálních studií Pedagogické fakulty UP v Olomouci, Žižkovo nám. 5, 771 40 OLMOUC

Tel.: 585635172, e-mail: bronislava.stepankova@upol.cz

[zpět na obsah](#)